

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ **ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ**

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 70, 176 71 ΑΘΗΝΑ – ΤΗΛ. : 210-9549169-70, e-mail: library@hua.gr

Οδηγός Καταλογογράφησης Έντυπων Χαρτών

Paula Williams

Επιμελήτρια Χαρτών Εθνικής Βιβλιοθήκης Σκωτίας

Μτφρ. Ιφιγένεια Βαρδακώστα

Υπεύθυνη

Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης
του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου

Αθήνα
Σεπτέμβριος 2016

Πρόλογος

Ο «Οδηγός καταλογογράφησης έντυπων χαρτών: οδηγίες για τους «περιστασιακούς» καταλογογράφους» αποτελεί μετάφραση του «Guide to Cataloguing Printed Maps – Guidance notes for the occasional map cataloguer» που συντάχθηκε από την Paula Williams, Επιμελήτρια Χαρτών της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Σκωτίας, και η οποία με πολύ χαρά ενέκρινε την μετάφρασή τους στην ελληνική γλώσσα.

Με δεδομένα:

- την ιδιαιτερότητα της γεωγραφικής πληροφορίας,
- την έλλειψη αντίστοιχων οδηγιών στην ελληνική γλώσσα,
- τις τεχνολογικές αλλαγές που καλείται να υλοποιήσει το σύνολο –σχεδόν- των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της χώρας, τόσο σε επίπεδο συστήματος, όσο και προτύπου,

η προσπάθεια μετάφρασης του «Οδηγού» στοχεύει στην καθοδήγηση των βιβλιοθηκονόμων σε μια κοινή πολιτική διαχείρισης των απαραίτητων εκείνων στοιχείων για την καταγραφή της πληροφορίας που σχετίζεται με τον/τους έντυπο/ους χάρτη/ες που καταχωρούμε στη συλλογή μας.

Οι Οδηγίες αυτές είναι σύντομες και γενικές. Σε αυτές προστεθήκαν κάποια επεξηγηματικά σημεία (με αστερίσκο) τα οποία αν και δεν περιλαμβάνονται στο αρχικό κείμενο, εν τούτοις κρίθηκαν απαραίτητα για τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας ως προς τη διαχείριση της πληροφορίας στα συγκεκριμένα πεδία του MARC21. Παρόλο που ο Οδηγός αναφέρεται στα πεδία του MARC21, η «φιλοσοφία» που διέπει την άντληση των στοιχείων που θα χρησιμοποιήσει ο βιβλιοθηκονόμος για την τεκμηρίωση του χάρτη και παρουσιάζεται εδώ, είναι κοινή για όλα τα πρότυπα.

Σχεδιάζεται επόμενη έκδοση του Οδηγού, εμπλουτισμένη με έννοιες, γεωγραφικούς όρους και παραδείγματα.

Ευχαριστίες στον Καθηγητή κ. Χρήστο Χαλκιά, Καθηγητή του τμ.Γεωγραφίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου για τον έλεγχο της ορολογίας των γεωγραφικών όρων.

Ιφιγένεια Βαρδακώστα
Υπεύθυνη
Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης
Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου
Υπ.Διδ.ΤΑΒΜ Ιονίου Παν/μίου
Μέλος Map and Geoinformation Curators Group (MAGIC)
Μέλος του "Journal of Map and Geography Libraries" Editorial Board

ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΤΩΝ

Οδηγίες για τους “περιστασιακούς” καταλογογράφους

Οι οδηγίες αυτές απευθύνονται στους καταλογογράφους που δεν είναι εξοικειωμένοι με την καταλογογράφηση χαρτών αλλά περιστασιακά έρχονται αντιμέτωποι με αυτήν την ανάγκη.

Οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις καταλογογράφησης χαρτών αφορούν αυτόνομους χάρτες μέσα σε μια συλλογή, χάρτες σε βιβλία, έντυπους χάρτες ως τμήμα του τεκμηρίου, ή διπλωμένους χάρτες. Είναι σημαντικό να καταγραφούν οι χάρτες των βιβλίων μιας και μπορεί να είναι ο μοναδικός χάρτης στη συλλογή της βιβλιοθήκης που καλύπτει το συγκεκριμένο μέρος ή τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Σπανιότερα, έχουν συλλεκτική ή και χρηματική αξία γεγονός που τους κάνει ευάλωτους για κλοπή συνεπώς μια καλή εγγραφή καθίσταται απαραίτητη. Προϋπόθεση της καταλογογράφησης του χάρτη απαιτεί η εξοικείωση του καταλογογράφου με τους AACR2, DCRM(B), MARC21 ή αντίστοιχους τοπικούς κανόνες καταλογογράφησης.

Η πρόθεση των οδηγιών αυτών είναι να δοθούν κατευθύνσεις για τη χρήση των πιο απαραίτητων στοιχείων αλλά και για την ορολογία των χαρτών που μπορεί να είναι άγνωστα στους καταλογογράφους που περιστασιακά καλούνται να καταλογογραφήσουν χάρτες.

Οι χρήστες συνήθως αναζητούν χάρτες πρώτιστα με βάση την τοποθεσία και μετά με την ημερομηνία. Είναι ασυνήθιστο να αναζητούν χάρτες με βάση τον τίτλο τους. Εξαιρέση σε αυτό μπορεί να είναι κάποιοι γνωστοί χάρτες του 16ου και 17ου αι. Για τους λόγους αυτούς είναι σημαντικό να περιλαμβάνονται καλοί γεωγραφικοί θεματικοί όροι και περιγραφές στην εγγραφή.

***Οι πληροφορίες για την καταλογογράφηση των χαρτών μπορούν να παρθούν από οποιονδήποτε μέρος του χάρτη, το αποθηκευτικό μέσο στο οποίο βρίσκεται ή από άλλα συνοδευόμενα υλικά.**

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΓΓΡΑΦΕΣ

Θυμηθείτε να αλλάξετε το πεδίο “τύπος” στο leader της εγγραφής σε **“e” για έντυπους χάρτες** και **“f” για χειρόγραφους χάρτες**. Αυτό, θα οδηγήσει στην ενεργοποίηση των διαφορετικών πεδίων που θα περιγράψουν καλύτερα το χαρτογραφικό υλικό.

Οι **άτλαντες** περιγράφονται επίσης ως χαρτογραφικά τεκμήρια με τύπο **“e”**.

ΧΑΡΤΕΣ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ

Η απόφαση να καταλογογραφηθούν χωριστά οι χάρτες που βρίσκονται μέσα σε βιβλία πρέπει να παρθεί σε τοπικό επίπεδο, σύμφωνα με την ιδρυματική πολιτική. Να σημειωθεί ότι μια πλήρης εγγραφή μπορεί να επηρεάσει το υποσύστημα δανεισμού και της αναζήτησης υλικού. Μια αναλυτική εγγραφή τίτλου μέσα στο σώμα της βιβλιογραφικής εγγραφής μπορεί να είναι επαρκής για την αναζήτηση του χάρτη και της καταγραφής της παρουσίας του. Στην περίπτωση της πλήρους βιβλιογραφικής εγγραφής ακολουθείτε τις κάτωθι οδηγίες.

ΚΑΘΙΕΡΩΝΟΝΤΑΣ ΕΝΑΝ ΤΙΤΛΟ

Σύμφωνα με τους AACR2 ο τίτλος ενός χάρτη είναι αυτός που βρίσκεται στον ίδιο τον χάρτη. Αν ο τίτλος βρεθεί από οπουδήποτε αλλού, προσθέστε αυτήν την τοποθεσία σε σημείωση π.χ.: “τίτλος εξωφύλλου”, “τίτλος από ετικέτα κολλημένη σε κουτί”.

Αν δεν υπάρχει κανένας τίτλος στο χάρτη τότε δημιουργείστε έναν περιλαμβάνοντας σε αυτόν την περιγραφή της τοποθεσίας που δείχνει ο χάρτης.

ΚΑΘΙΕΡΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Σε παλαιούς χάρτες πολύ συχνά παρατηρείται η περίπτωση ένα πρόσωπο να αναλαμβάνει διάφορες λειτουργίες π.χ. τοπογράφος, σχεδιαστής, χαράκτης και εκδότης. Να προστεθεί μνεία ονόματος για οποιονδήποτε αναφέρεται στο χάρτη.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ

Στην περίπτωση που δεν υπάρχει καμιά σαφής ένδειξη ημερομηνίας στο χάρτη μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια από τις κάτωθι:

- αν ο χάρτης είναι μέσα σε βιβλίο χρησιμοποιήστε την ημερομηνία έκδοσης του βιβλίου, αν υπάρχει,
- προσδιορίστε τον άτλαντα στον οποίο αρχικά είχε εκδοθεί,
- ψάξτε άλλους καταλόγους για να δείτε τί στοιχεία έχουν χρησιμοποιηθεί,
- χρησιμοποιήστε εσωτερικά στοιχεία του χάρτη:
 - κατασκευή σιδηροδρόμων, γεφυρών, όρια περιοχών,
 - γνωστές ημερομηνίες έργων του κατασκευαστή του χάρτη,
 - καλλιτεχνικό στυλ του χαρτογράφου ή γενικά στυλ του χάρτη.

Δεν είναι ασυνήθιστο ο ίδιος χάρτης να χρησιμοποιείται σε διάφορα βιβλία ή σε μεταγενέστερες εκδόσεις του βιβλίου (π.χ. ταξιδιωτικοί οδηγοί). Αν ισχύει αυτή η περίπτωση, στο χάρτη να δοθεί η παλαιότερη γνωστή ημερομηνία.

Χάρτες που συμπεριλαμβάνονται σε αναφορές π.χ. σχέδια πολιτικών μηχανικών, συχνά έχουν ημερομηνία προηγούμενη από αυτής της έκδοσης και πολλές φορές πωλούνται μεμονωμένα.

Υπάρχει επίσης διαφορά μεταξύ της ημερομηνίας έκδοσης και της ημερομηνίας του περιεχομένου του χάρτη. Πάντα υπάρχει ένα κενό χρόνου μεταξύ της τοπογράφησης και της έκδοσης. Είναι συχνό φαινόμενο στους πρώιμους χάρτες ο εκδότης να ανανεώσει την ανατύπωση, αλλά ν' αφήσει τον πίνακα χωρίς αλλαγές. Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό όταν χρησιμοποιούμε χάρτες ν' αναγνωρίζουμε ότι μπορεί να υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ της ημερομηνίας που εκδόθηκε και της ημερομηνίας της πληροφορίας μέσα στο χάρτη.

Υπάρχουν παραδείγματα πινάκων που επαναχρησιμοποιούνται για περισσότερο από 70 χρόνια.

ΚΛΙΜΑΚΑ

Η κλίμακα συνήθως απεικονίζεται στο χάρτη ως γραμμική/γραφική κλίμακα, ως αναλογία, ή ως αντιπροσωπευτικό κλάσμα. Είναι απαραίτητο να καταγραφεί αυτό ως αντιπροσωπευτικό κλάσμα στην εγγραφή. Σε παλαιότερους χάρτες όπου τα μήκη των μετρήσεων δεν είναι απαραίτητα μίλια, είναι δύσκολο να υπολογιστούν.

Π.χ. αντιπροσωπευτικό κλάσμα : 1:100.000 ή 1/100.000

Γραφική κλίμακα (Πηγή: <http://www.geo.auth.gr/322/chapter042.html>)

Το Scale Finder είναι διαθέσιμο από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://freemappingtools.yolasite.com/scale-finder.php>

Έχει σχεδιαστεί από επιμελητή χαρτών για καθημερινή χρήση στην καταλογογράφηση και είναι

πιθανόν το πιο χρήσιμο από τους υπολογιστές κλιμάκων για το σκοπό αυτό. Περιλαμβάνει ασυνήθιστες μετρήσεις.

Αν δεν υπάρχει κάποια προφανής κλίμακα μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε το πλέγμα του γεωγραφικού πλάτους/μήκους ή οι αποστάσεις μεταξύ των τοποθεσιών στο χάρτη.

Η διαδικασία είναι χρονοβόρα, και στην περίπτωση που δεν υπάρχουν τα στοιχεία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η επιλογή “Δε δίνεται κλίμακα”.

***Η κλίμακα ενός χάρτη είναι ο λόγος ανάμεσα σε μία απόσταση πάνω στο χάρτη και την αντίστοιχη απόσταση πάνω στη γη, με την απόσταση πάνω στο χάρτη πάντα να εκφράζεται ως μονάδα (Robinson e.a., 2002, σ.113). Δηλ. η κλίμακα είναι ένας αριθμός που δηλώνει πόσες φορές μικρότερη είναι μία απόσταση πάνω στο χάρτη από την πραγματική της απόσταση στη γη.**

ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΕΣ

Αν και οι συντεταγμένες είναι μέρος της καθιερωμένης περιγραφής, στην πραγματικότητα σπάνια περιλαμβάνονται λόγω του χρονοβόρου υπολογισμού τους. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες δεν είναι απαραίτητες και μπορούν να προστεθούν εκ των υστέρων μέσω προγράμματος γεωαναφοράς.

***Αν οι συντεταγμένες περιλαμβάνονται στο χάρτη τότε θα πρέπει να προστεθούν. Για την απόδοση των συντεταγμένων οι οποίες δεν υπάρχουν στο χάρτη μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ανοικτή εφαρμογή Klokantech Tool <http://boundingbox.klokantech.com/>. Μέσω αυτής ο καταλογογράφος μπορεί να επιλέξει στην εφαρμογή την τοποθεσία του χάρτη που καταλογογραφεί και να αντιγράψει τα στοιχεία για τη συμπλήρωση των πεδίων 034 και 255. Σημαντικό είναι, στην περίπτωση που χρησιμοποιηθεί η εφαρμογή αυτή, να προστεθεί στο 034 το υποπεδίο \$2bound. Το πεδίο αυτό, προσετέθη στο MARC21 μετά από αίτημα της British Library η οποία το 2013 υιοθετώντας το RDA πήρε απόφαση να προσθέσει συντεταγμένες σε όλες τις εγγραφές του χαρτογραφικού της υλικού με την προοπτική χρήσης τους από ανάλογες μηχανές αναζήτησης. Τη χρήση των συντεταγμένων με τον παραπάνω τρόπο εκτός από τη British Library ακολουθούν και πολλές βιβλιοθήκες με εξειδίκευση στη διαχείριση της γεωγραφικής πληροφορίας (π.χ. Stanford University, UW Milwaukee).**

ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Οι χάρτες μετρώνται από την άκρη της γραμμής και καταγράφεται μόνο η έκταση της χαρτογραφικής κάλυψης. Αν υπάρχει μια μεγάλη διαφορά μεταξύ αυτού και του χαρτιού που είναι τυπωμένο τότε αξίζει να προστεθεί στην περιγραφή. Κάθε πληροφορία σχετική με σύνορα ή εικονογράφηση μπορεί ν' αναφερθεί σε σημείωση.

300 ##\$a1 χάρτης :\$bέγχρ.;\$c25 x 33 εκ., σε φύλο 40x50 εκ.

500 ##\$aΕραλδικές ασπίδες στα όρια

ΙΔΙΟΧΕΙΡΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Ένα τεκμήριο που έχει χρωματιστεί πριν δημοσιευθεί είναι “έγχρωμο δια χειρός”, ενώ ένα τεκμήριο που έχει χρωματιστεί μετά τη δημοσίευση με μοναδικό τρόπο είναι “υποσημειωμένο”. Στην πραγματικότητα είναι σχεδόν αδύνατο να προσδιορίσουμε αν ο χρωματισμός προσετέθη μετά τη δημοσίευση, για το λόγο αυτό, η εικονογράφηση θα καταγραφεί ως ιδιόχειρη με υποσημείωση αν π.χ. υπάρχουν σύνορα ή διαδρομές ζωγραφισμένες με το χέρι στο χάρτη ή επιπλέον πληροφορία γραμμένη στον αρχικό χάρτη. Μια σημείωση μπορεί να προστεθεί για να περιγράψει το επίπεδο του χρωματισμού: “Δια χειρός χρωματισμένα σύνορα” ή “σκιασμένοι με το χέρι νομοί”.

Ένας χάρτης θεωρείται έγχρωμος αν έχει παραπάνω από ένα χρώματα. Για την αξία της εγγραφής αξίζει ν' αναφερθεί σε σημείωση εάν ο χάρτης είναι τυπωμένος σε χρώμα διαφορετικό από αυτό του μαύρου ή σε χρωματισμένο χαρτί.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΝΑΓΛΥΦΟ : Το ανάγλυφο δείχνει το ύψος του εδάφους που απεικονίζει ο επίπεδος χάρτης. Οι σημειώσεις σχετικά με το ανάγλυφο πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στην περιγραφή για να ταιριάζει η κωδικοποίηση στο πεδίο 008.

Οι μέθοδοι αναγλύφου σημειώνονται με σειρά προεξοχής εκτός την εικονογράφιση που παντού είναι πρώτη στη λίστα. Η σημείωση ξεκινά με την καθιερωμένη φράση “το ανάγλυφο δείχνει..” ή “το βάθος που φαίνεται...”. Χρησιμοποιείστε τους παρακάτω καθιερωμένους όρους:

- **ΙΣΟΥΨΗΣ ΚΑΜΠΥΛΗ**: Μια γραμμή που ενώνει σημεία με το ίδιο ύψος.
- **ΥΨΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΠΟΧΡΩΣΗ**: Χρωματισμένη περιοχή μεταξύ δύο ισοϋψών καμπυλών όταν το ανάγλυφο απεικονίζεται από ένα σύστημα επιπέδων.
- **ΔΙΑΓΡΑΜΜΙΣΕΙΣ**: Μικρές γραμμές που ακολουθούν την κατεύθυνση της μέγιστης κλίσης που υποδεικνύει το ανάγλυφο.
- **ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ**: Γενική εικονογράφιση λόφων, βουνών κλπ.
- **ΣΚΙΑΣΗ**: Μια μέθοδος απόδοσης αναγλύφου που παρέχει ένα φαινομενικά τρισδιάστατο σχηματισμό του εδάφους με τη χρήση σκιών.
- **ΒΥΘΟΜΕΤΡΗΣΗ**: Η υποθαλάσσια ισοδύναμη σημείωση του ύψους.
- **ΣΗΜΕΙΑ ΥΨΟΥΣ**: Σημεία στο χάρτη που υποδεικνύουν το υψόμετρο για το συγκεκριμένο σημείο.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ

Ο τίτλος του χάρτη δεν αντιπροσωπεύει πάντα την ακριβή περιοχή που απεικονίζεται στο χάρτη. Στην περίπτωση αυτή είναι χρήσιμη η προσθήκη του πεδίου 522 (Γεωγραφική κάλυψη) στις σημειώσεις π.χ. «Μόνο ενδοχώρα Ελλάδα (δηλ. δεν εμφανίζονται τα νησιά)» ή «Τμήμα της Ελλάδας από Ήπειρο δυτικά ως Θεσσαλία ανατολικά».

Το πεδίο αυτό μπορεί να είναι χρήσιμο για τη χρήση φυσικής γλώσσας περιγραφής της περιοχής που απεικονίζεται παρά τη χρήση όρων από την LCSH π.χ. «Πηνειός» παρά το «Πηνειός (Ποταμός) – Θεσσαλία» ή η αναφορά ενός ιστορικού τοπωνυμίου π.χ. «Αγάμων».

ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΟΣ

Να καταγράψετε τον μεσημβρινό που αναφέρεται στο χάρτη και είναι άλλος από τον Greenwich.

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Όποτε ο βορράς τοποθετείται σε γωνία 45° ή παραπάνω από το πάνω μέρος του χάρτη, συμπεριλαμβάνεται μια σημείωση που προσδιορίζει τον προσανατολισμό π.χ. “προσανατολισμένος με το βορρά στο...”.

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΚΕΦΑΛΙΔΕΣ

Σε μια εγγραφή χάρτη η πιο σημαντική επικεφαλίδα είναι η γεωγραφική η οποία και θα πρέπει πάντα να καταγράφεται. Θεματικές επικεφαλίδες μπορούν επίσης να προστεθούν τις οποίες όμως η μοναδικότητα της τοποθεσίας του χάρτη μέσα στη συλλογή καθιστά δευτερευούσης σημασίας.

Χρησιμοποιήστε το υποπεδίο **\$νΧάρτες**.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

FRENCH, Josephine (ed.) Tooley's dictionary of mapmakers. Riverside, Calif.: Early World Press, [1999-2004]

SHIRLEY, Rodney. The mapping of the world: early printed world maps 1472-1700. Riverside, Conn. : Early World Press, 2001.

Vander KROGT, P. (comp.) Koeman's Atlantes Neerlandici. 't Goy-Houten: HES Publishers, c1997-

WORMS, Lawrence & BAYNTON-WILLIAMS, Ashley. British map engravers: a dictionary of engravers, lithographers and their principal employers to 1850. London: Rare Book Society, 2011.

ROBINSON, A. e.a. (2002). Στοιχεία Χαρτογραφίας. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π.